

ТМ	Г. XXXVI	Бр. 4	Стр. 1681-1699	Ниш	октобар - децембар	2012.
----	----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 316.66+314 (497.11 Srem)

Originalan naučni rad

Prilmljeno: 25.08.2011.

Revidirana verzija: 08.10.2012.

Bojan Đerčan

Tamara Lukić

Milka Bubalo Živković

Univerzitet u Novom Sadu

Prirodno – matematički fakultet

Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo

Novi Sad

REGIONALNO – DEMOGRAFSKI PROBLEMI I KVALITET ŽIVOTA U POGRANIČNOM PODRUČJU SREMA: STUDIJA SLUČAJA OPŠTINA ŠID*

Apstrakt

U radu su predstavljeni rezultati demografske statistike i empirijskog istraživanja o regionalno-demografskim karakteristikama i kvalitetu života stanovnika u pograničnom području Srema. Istraživanje je sprovedeno u jedanaest pograničnih naselja šidske opštine, u julu 2011. godine, na uzorku od 140 ispitanika. Polazeći od pretpostavke da regionalni razvoj u Srbiji karakteriše neravnomernost, za predmet rada je uzeto jedno pogranično, periferno područje. Cilj rada je da prikaže demografske tokove i trenutno zadovoljstvo životnim prilikama stanovnika u pograničnom području, i na taj način ukaže na disparitete regionalnog razvoja. Istraživanjem su potvrđene sve polazne pretpostavke. Došlo se do zaključaka da stanovništvo pograničnog područja Srema nije zadovoljno svojim životnim standardom, a kao glavni problemi ističu se nezaposlenost i mala primanja.

Ključne reči: regionalni problemi, starenje stanovništva, granica, kvalitet života, Srem

bojan.djercan@dgt.uns.ac.rs

* Rad predstavlja rezultate istraživanja na projektu „Transformacije geoprostora Srbije – prošlost, sadašnji problemi i predlozi rešenja“ (OI 176020), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, i na projektu „Suočavanje sa izazovima depopulacije u Vojvodini“ (114-451-1861/2011-02), koji finansira Pokrajinski sekretarijat za nauku i tehnološki razvoj AP Vojvodine.

**REGIONAL - DEMOGRAPHIC PROBLEMS AND
QUALITY OF LIFE IN THE BORDER AREA OF SREM:
CASE STUDY ŠID MUNICIPALITY**

Abstract

The paper presents the results of a research study based on the analysis of demographic statistics and survey data on the regional-demographic characteristics and the quality of life of the population in the border region of Srem. The survey was conducted in eleven bordering villages in the municipality of Šid, in July 2011, on a sample of 140 respondents. Starting from the assumption that regional development in Serbia is characterized by inequality, this research study focused on one peripheral, border area. The aim of this paper is to present the demographic trends and the current satisfaction with life conditions of the population in the border region, and thus highlight the disparities in regional development. The study confirmed all the initial assumptions. We conclude that the population in the border area of Srem is not satisfied with their living standard, due to problems such as unemployment and low income.

Key Words: Regional Problems, Aging Population, Border, Quality of Life, Srem

UVOD

Stepen razvijenosti pojedinih regiona u Srbiji proističe iz geografskog položaja koji je u velikom broju slučajeva uzrok funkcionalne izolovanosti u odnosu na ekonomske centre i osovine razvoja, što često rezultira usporenim razvojnim tokovima. Zbog toga je ravnomerni regionalni razvoj poslednjih godina izuzetno važna tema, ne samo u Srbiji (Miljanović, Miletić & Đorđević, 2010) nego i u drugim delovima Evrope (Lampič & Potočnik Slavič, 2007; Ni Laoire, 2000; Shishmanova, 2010; Stockdale, 2006, 2002). Sve više se govori o ulozi države i regiona u procesima regionalnog planiranja, kao ključnih aktera koji razvijaju koncepte regionalnog razvoja i time uspostavljaju okvir za delovanje razvojnih aktera sa lokalnog nivoa (Balaguer-Coll, Prior & Tortosa-Ausina, 2010; Плавшић и Билбиловска, 1998). Naglašava se neophodnost uspostavljanja sistema i zakonskog okvira, uspostavljanje institucija koje će se baviti regionalnim razvojem u budućnosti, kao i neophodnost bavljenja projektima koji su važni za bolji život u svakoj opštini, u svakom gradu i u svakom okrugu Srbije (Ђорђевић & Тодоровић, 2006).

Osnovna karakteristika regionalnog razvoja u Srbiji je neravnopravnost. Institucionalni problemi vezani za regionalni razvoj su:

– odsustvo osnovnih zakonskih rešenja;

- ekonomska neregionalizovanost;
- nedefinisanost osnovnih regionalnih prioriteta;
- nekoordinisanost i
- nekonkurentnost.

U ovom trenutku u Srbiji postoje regioni koji su značajnije razvijeni, kao što su grad Beograd i Autonomna Pokrajina Vojvodina, a isto tako i nerazvijeni regioni, poput Jablaničkog, Pčinjskog, Raškog. Nerazvijena područja Srbije uglavnom karakteriše visok stepen izolovanosti u odnosu na susedne regione i nepovoljna demografska i privredna slika (Ђорђевић, 1994, 2002).

U Republici Srbiji prisutna je izražena depopulacija određenih područja i velika koncentracija stanovništva i privrede u tek nekoliko gradova. Takva kretanja imaju negativne posledice u ekonomskoj, socijalnoj, prostornoj i ekološkoj sferi. Prema indeksu razvojne ugroženosti, odnos između najrazvijenijeg i najnerazvijenijeg okruga je 1:7, a odnos između najrazvijenije i najnerazvijenije opštine je 1:15. Međutim, još ozbiljniji problem predstavlja sveukupno zaostajanje Srbije u odnosu na prosek Evropske unije. Prosečna neto zarada isplaćena u avgustu 2012. godine u Republici Srbiji iznosila je 42.122 dinara (oko 360 evra). Nezaposlenost u Srbiji (april 2012: 25,5 %, 15–64 godine: 26,1%) i dalje je jedna je od najviših u regionu, a prisutan je i veoma izražen trend negativnog prirodnog priraštaja (2011: $n=9,0\%$ $m=14,2\%$; $j=-5,2\%$) (Републички завод за статистику, 2012).

Sa druge strane, Republika Srbija, u ovom trenutku, nema jasno definisanu nacionalnu regionalnu politiku. Potreba, značaj i okviri regionalne politike i održivog regionalnog razvoja utvrđeni su najvišim pravnim aktom, kao i određenim brojem strateških dokumenata i zakona. U prilog zaključku o nepostojanju jasno formulisane nacionalne regionalne politike govore različiti stavovi po pitanju teritorijalnog uređenja Republike Srbije, kao i određena usvojena rešenja (Мирић, 2009). Postoji više instrumenata za sprovođenje ravnomernog razvoja regiona u Srbiji, a neki od instrumenata jesu:

- podsticaj lokalne infrastrukture,
- podsticaj preduzetništva i
- ideja podsticaja za započinjanje sopstvenog biznisa (Тошић & Милетић, 2002).

Proces pridruživanja Srbije Evropskoj uniji, pored svih svojih specifičnosti i poteškoća, otvara brojne razvojne mogućnosti (Todorović & Tošić, 2006). Korišćenjem IPA (*Instrument for Pre-Accession Assistance - IPA*) fondova obezbedila bi se pomoć tranziciji i izgradnja institucija, poboljšala prekogranična saradnja, dao impuls regionalnom razvoju, omogućio razvoj ljudskih resursa i ruralnih područja.

Deo ruralnog razvoja u regionalnom razvoju EU ima dva stuba, a to su:

- podrška poljoprivredi u tradicionalnom smislu i
- podrška ruralnom razvoju.

Ruralni razvoj treba da odgovori na regionalne potrebe, da po-
spešuje endogeni razvoj, da bude pokrenut od strane regionalnih raz-
vojnih politika, da bude usmeren na održivi razvoj i da primeni regionalni
kapital (Ђорђевић & Панић, 2004; Петровић, 2009).

Glavne funkcije regionalnog upravljanja treba da budu dvojne: sa
jedne strane jačanje ekonomskog identiteta, motivisanosti i socijalnog
kapitala, a sa druge administriranje programa, tehnička podrška i
monitoring (Стојић Карановић, 2002).

Činjenica da se Srbija graniči sa zemljama članicama EU pred-
stavlja mogućnost da se uspostavi direktna saradnja sa zemljama čla-
nicama EU i regijama u susjednim zemljama kako bi se ostvarili za-
jednički razvojni prioriteti (Ђекић & Јовановић, 2009). Programi
prekogranične saradnje pružaju mogućnost ne samo za negovanje do-
brosusedskih odnosa, već i za uspostavljanje dugoročnih partnerstava i
razvojnih projekata zasnovanih na realnim društvenim potrebama, koji će
doprineti unapređenju konkurentnosti regiona (Стојановић & Манић,
2009). Razmenu informacija, međusobnu koordinaciju, kao i zajedničko
učenje u procesima modernizacije i evropeizacije važno je sprovoditi na
nivou država, ali i na nivou regija i lokalnih samouprava.

Republika Srbija, prema indikatorima privredne razvijenosti,
pripada grupi manje razvijenih zemalja. Nizak stepen razvijenosti, pored
ostalog, prisutan je i u agrarnom sektoru (Глишовић Mezieras &
Миливојевић, 2005). U skladu sa postojećim uslovima, definisani su
ciljevi i principi agrarne politike:

- izgradnja poljoprivrednog sektora, koji može da se takmiči na
svetskom tržištu, doprinoseći porastu nacionalnog dohotka;
- obezbeđenje hrane koja zadovoljava potrebe potrošača u pogledu
kvaliteta i zdravstvene bezbednosti (Kalenjuk, Тешановић, Шкринjar &
Psodorov, 2011);
- osiguranje podrške životnom standardu za ljude koji zavise od
poljoprivrede, a nisu u stanju da svojim razvojem prate ekonomske
reformе;
- osiguranje podrške održivom razvoju sela;
- očuvanje životne sredine od uticaja negativnih efekata poljo-
privredne proizvodnje;
- priprema agrarnog sektora za integraciju u Evropsku uniju i
- priprema politike domaće podrške i trgovine poljoprivrednim
proizvodima po pravilima Svetske trgovinske organizacije (Мирић,
2009).

Humani resursi su glavni pokretač privrednog razvoja jer od njih
zavisi produktivnost rada (Зјалић, 2009; Ракић, 2006). Лјудски ресурси
подразумевају знање, искуство, креативност, иновативност и
способности појединца усмерене ка напретку друштва, те је у њих
потребно стално инвестирати (Ђерчан, Бубало Живковић & Лукић,
2010а). Privredni razvoj ruralnih područja mora biti praćen opštim

društvenim razvojem, odnosno opštom edukacijom ruralnog stanovništva i edukacijom u tehničkom, tehnološkom, obrazovnom, kulturnom, ekološkom i, ne na poslednjem mestu, ekonomskom smislu. Za opstanak i razvoj seljačkih gazdinstava u nerazvijenim regionima Srbije od posebnog su značaja dalji razvoj zadrugarstva ali i ruralnog i eko-turizma, kroz koje bi se plasirala zdrava hrana i oživelili pomalo zaboravljeni stari srpski specijaliteti. Reafirmacija nerazvijenih regija imala bi i povoljne ekonomske i demografske posledice, jer bi se zaposlilo mlado stanovništvo, čime bi se bar delimično sprečila emigracija iz takvih područja (Глигоријевић & Стефановић, 2009).

Revitalizacija nerazvijenih područja apostrofira se kao jedan od ključnih faktora u procesu integracije naše zemlje u evropski regionalni prostor. Ključne mere za revitalizaciju pojedinih regiona zasnivaju se na mogućnostima afirmisanja pojedinih predeonih celina u skladu sa stručnim planovima razvoja.

Aktivacijom poljoprivredne proizvodnje u svrhu turizma (Todorović & Bjeljac, 2009) postižu se pozitivni efekti na ruralnu zajednicu, ruralnu ekonomiju i životnu sredinu. Međutim, poljoprivredna proizvodnja nije jedina funkcija ruralnih područja (Шывар, 2004), već to može da bude čitav niz drugih delatnosti koje imaju za cilj pospešivanje rasta ruralne ekonomije, smanjenje jaza urbanih i ruralnih područja i unapređenje životnog standarda stanovništva iz ruralnih sredina. Na taj način se smanjuje zavisnost seljaka od poljoprivredne proizvodnje kao izvora prihoda. Aktivnosti koje treba preduzeti u cilju ostvarenja ovog programa su: stvaranje mogućnosti za zapošljavanje van farmi kroz manje prerađivačke jedinice, kroz centre za usluge u ruralnoj sredini i odgovarajuća infrastrukturna poboljšanja. Na taj način stekle bi se određene prednosti ruralne ekonomije poput smanjenja nezaposlenosti, iskorišćavanja komparativnih prednosti ruralnih područja, ubrzanja ekonomskog razvoja ruralnih područja i unapređenja kvaliteta života u ruralnim sredinama.

MESTO ISTRAŽIVANJA, METODOLOGIJA I UZORAK

Za mesto istraživanja odabrano je pogranično područje Srema. Ovaj pogranični region uspostavljen je posle raspada SFRJ i formiranja novih granica, pa tako i pograničnih naselja. Iako je formiranje ovog pograničnog područja novijeg datuma, problemi sa kojima se susreće stanovništvo su isti kao i u drugim pograničnim područjima Srbije.

Pogranično područje Srema zauzima krajnji zapadni deo vojvođanskog dela Srema i ima u odnosu na Vojvodinu krajnji jugozapadni, periferni položaj. Ovo područje obuhvata delove dve najveće opštine Sremskog okruga – Šid i Sremska Mitrovica, i delove opštine Bačka Palanka (Ђурчић, 2001).

Pogranično područje čini jedanaest naselja u opštini Šid: Ljuba, Sot, Molovin, Bikić Do, Berkasovo, Šid, Ilinci, Vašica, Batrovci, Morović i Jemena, naselje Sremska Rača, koje pripada opštini Sremska Mitrovica, i naselja Neštin i Vizić, koja pripadaju opštini Bačka Palanka. Kako se većina naselja nalazi na teritoriji opštine Šid, zbog ravnomernosti delovanja faktora lokalne samouprave, ovom prilikom biće analizirani problemi stanovništva u naseljima koja pripadaju šidskoj opštini.

Odabrani predmet istraživanja uslovio je i primenu odgovarajućeg metoda rada. Prilikom izrade ovog rada korišćeni su: analitičko-sintetički metod, komparativni, kritički, deskriptivni metod kao i terensko istraživanje i statističko-matematički instrumentarijum, kao tehnike za prikupljanje i obradu podataka. Kao izvor podataka korišćena je stručna literatura koja se odnosi na regionalno-demografske probleme i kvalitet života u pograničnim područjima i rezultati terenskog istraživanja. U radu su korišćeni i demografski podaci Republičkog zavoda za statistiku.

U cilju verodostojnijeg prikaza života ljudi na granici, sprovedeno je i terensko anketno istraživanje čiji su rezultati poslužili kao dopuna u sklapanju objektivne slike izvedene na osnovu zvaničnih statističkih rezultata. Terensko istraživanje sprovedeno je od 11. do 16. jula 2011. godine. Istraživanje je sprovedeno putem anketnog upitnika. Primenjen je kombinovani uzorak. Naselja su izabrana namerno, po kriterijumu geografskog položaja uz granicu.

Uzorak je obuhvaćeno 140 ispitanika iz jedanaest pograničnih naselja opštine Šid. U demografskoj strukturi uzorka prisutan je nešto veći broj žena (51,4%) u odnosu na muškarce (48,6%). Najveći broj ispitanika je bio starosne dobi od 18–31 godine (35,0%), zatim od 32–45 godina (30,0%), dok je najmanji broj ispitanika bio u starosnoj dobi preko 60 godina (6,5%). Najveći deo uzorka činili su ispitanici koji su zaposleni (62,1%), slede nezaposleni (25,0%), a najmanje je penzionera (5,7%). Prema stepenu obrazovanja najveći deo uzorka činili su ispitanici sa završenom srednjom školom (61,4%), slede ispitanici sa završenim fakultetom (18,6%), sa osnovnom školom (15,0%), a najmanje ispitanika ima nezavršenu osnovnu školu (0,7%). Ovakav uzorak je konstruisan da bi se dobilo mišljenje radno sposobnog stanovništva koje je nosilac privredne aktivnosti i izdržanih kontingenata stanovništva. Projekcije demografskog razvoja opštine Šid su negativne, pa je mišljenje o kvalitetu života stanovništva od 18 do 45 godina, na kojem ostaje budućnost pograničnog područja, od izuzetne važnosti.

Prema visini mesečnih prihoda, najveći deo ispitanika ima primanja do 200 evra (52,1%), zatim od 200 do 400 evra (35,0%), a najmanje ispitanika ima mesečna primanja preko 600 evra (2,2%). Najveći broj ispitanika (37,2%) dolazi iz četvoročlanih domaćinstava, a slede ispitanici iz domaćinstava sa tri člana (29,2%). Zanimljivo je da dosta velik udeo anketiranih (16,1%) dolazi iz domaćinstava sa pet i više

članova, najmanji udeo čine anketirani iz domaćinstava sa jednim članom (5,1%).

Sva pitanja u upitniku bila su zatvorenog tipa. Pitanja su postavljena u formi rečenica, a odgovori su mereni pomoću Likertove skale.

Prilikom istraživanja pošlo se od hipoteza: (1) da stanovništvo pograničnog područja Srema karakteriše nepovoljna demografska slika izražena kroz negativan prirodni priraštaj i starenje stanovništva; (2) da stanovništvo pograničnog područja Srema nije u potpunosti zadovoljno osnovnim elementima životnog standarda; (3) da stanovništvo pograničnog područja Srema nije u potpunosti zadovoljno kvalitetom života na granici; (4) da stanovništvo pograničnog područja Srema nije upoznato sa mogućnostima prekogranične, regionalne saradnje koja proizilazi iz samog geografskog položaja.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Rezultati istraživanja demografske statistike

Površina atara jedanaest naselja šidske opštine u pograničnom pojasu iznosi 393,7 km² (Служба за катастар непокретности, 2010), što predstavlja 10,7% površine Srema, odnosno 1,8% površine Vojvodine. Ovih jedanaest naselja predstavlja 9,4% od ukupnog broja naselja Sremskog okruga ili 2,4% naselja u Pokrajini. Mreža naselja je srednje gustine. Na svakih 100 km² nalazi se u proseku 2,79 naselja, što je iznad pokrajinskog proseka (u Vojvodini se nalazi 2,2 naselja na 100 km²). Prosečna veličina naselja u Vojvodini iznosi 4.351 stanovnik, a u naseljima posmatranog područja 2.335 stanovnika, što ukazuje na relativnu usitnjenost naselja (Гурчић, 2010). Ukupna dužina granica pograničnog područja iznosi oko 142,9 km. Od toga dužina granice prema Republici Hrvatskoj na severu i zapadu regije iznosi 110 km a dužina granice prema Republici Srpskoj iznosi 32,9 km. Sava čini južnu, najdužu prirodnu granicu ove teritorije. Iako je plovna, ona nema poseban saobraćajni značaj za ovo područje. Druge prirodne granice su delovi manjih vodenih tokova, kao što su Studva (9 km), Smogva (3,5 km), Debrnja (2 km) i Bosut (6,5 km). Granica u severnom i zapadnom delu regije je administrativna.

Sa opštinama susednih država Republike Srpske i Republike Hrvatske pogranično područje povezano je magistralnim i regionalnim putevima kao i železničkom mrežom. Na ovoj teritoriji postoji osam graničnih prelaza. Sa Republikom Hrvatskom granični prelazi su: Sot, Ljuba, Berkasovo (malogranični), Šid (drumski), Šid (železnički) i Batrovci. Granični prelazi sa Republikom Srpskom su Jamena (skelski) i Sremska Rača. Granični prelaz Batrovci nalazi se na međunarodnom putnom pravcu E-70. Od njega se ka severu odvaja magistralni pravac

koji se u Šidu račva na severozapadni krak ka graničnom prelazu Šid i severoistočni pravac ka graničnom prelazu Sot. Od 1974. godine i izgradnje mosta preko Dunava kod Iloka i Bačke Palanke, magistralni putni pravac na kojem je granični prelaz Sot izuzetno je dobio na značaju i na taj način pozitivno doprineo poboljšanju geografskog položaja ove pogranične regije (Ђурчић, 1984). Većina naselja je locirana na pomenutim putnim pravcima. Ona koja nisu, međusobno su povezana asfaltnim putevima. Železnička pruga koja povezuje Beograd i Zagreb prolazi preko teritorije opština Šid i Sremska Mitrovica. Od nje se odvaja jedan krak prema jugu, prema Republici Srpskoj, odnosno Bijeljini. Na povoljnost geografskog položaja pozitivno utiče i dobra saobraćajna povezanost, odnosno pomenuti međunarodni pravac E-70 i drugi magistralni i regionalni pravci. Prema tome, može se zaključiti da pogranično područje Srema, iako periferno locirano, ima više elemenata po kojima se njegov geografski položaj može okarakterisati kao povoljan.

U jedanaest naselja pograničnog područja, prema popisu stanovništva iz 2002. godine, živelo je 25.681 lice, što predstavlja 7,6% stanovništva Srema, ili 1,3% pokrajinskog stanovništva. Prema gustini naseljenosti, pogranično područje sa nešto manje od 63 st/km² je 1,5 puta slabije naseljeno od Sremskog okruga (92 st/km²) i Pokrajine (95 st/km²). Velika površina pograničnog područja Srema uslovlila je da se naselja međusobno razlikuju, između ostalog i po veličini populacije. Veličina populacije po naseljima, ukoliko se izuzme opštinsko središte u kome živi 63,5% stanovništva pograničnog područja, kreće se od tri stotine, kao u Molovinu, koji se nalazi u severozapadnom planinskom delu pograničnog područja, pa do preko dve hiljade, kao u Moroviću, koji je lokalni gravitacioni centar u južnom delu pograničnog područja, u blizini auto-puta E-70.

U periodu od 1991. do 2002. godine povećanje broja stanovnika beleže Šid, Berkasovo, Bikić Do, Vašica i Morović. Broj stanovnika se od 1991. do 2002. nije uvećao u Batrovcima, Ilincima, Jameni, Ljubi, Molovinu i Sotu (Tabela 1).

Tabela 1. Broj stanovnika, gustina naseljenosti (st/km²), prosečna starost i indeks starenja u naseljima pograničnog područja Srema

Table 1. The number of inhabitants, population density (inhabitants/km²) average age and the index of aging in the settlements of the border area of Srem

Naselje	Broj stanovnika		Gustina naseljenosti		Prosečna starost	Udeo			Indeks starenja
	1991.	2002.	1991.	2002.		2002.	0-14	15-65	
Batrovci	359	320	13,0	11,8	43,8	40	202	78	2,0
Berkasovo	1088	1228	56,0	63,9	40,9	193	802	233	1,2
Bikić Do	295	336	35,2	42,3	40,4	56	216	64	1,1

Vašica	1632	1717	43,6	46,8	41,5	244	1140	333	1,4
Ilinci	869	827	31,4	30,0	43,3	114	534	179	1,6
Jamena	1320	1130	18,5	16,4	42,2	176	713	241	1,4
Ljuba	583	559	38,3	36,9	42,7	84	352	123	1,5
Molovin	305	298	25,8	25,2	42,1	54	180	64	1,2
Morović	2055	2164	22,8	24,6	39,4	358	1463	343	1,0
Sot	801	791	37,5	37,4	42,2	117	508	166	1,4
Šid	14089	16311	301,9	356,0	38,1	2737	11417	2157	0,8
Ukupno	23396	25681	56,7	62,8	41,5	4173	17527	3981	1,3

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2003a.

Iz toga se može uočiti pravilnost da se broj stanovnika povećao u naseljima koja su bliže opštinskom centru ili se nalaze na regionalnom putu. Međutim, ovo povećanje broja stanovnika nije rezultat prirodnog priraštaja, već mehaničkog. To su mahom izbeglice iz Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske, proterane sa svojih ognjišta za vreme građanskog rata u tim republikama. Takođe, unutaropštinskim migracijama zbog zapošljavanja, školovanja i medicinskih usluga došlo je do povećanja broja stanovnika u Šidu (Ђерчан et al., 2010a). Negativan trend kretanja broja stanovnika u ostalim naseljima pograničnog područja Srema nije novina ako se u obzir uzme činjenica da je prosečna godišnja stopa rasta stanovništva u drugoj polovini 20. veka iznosila 4,0% (Ђерчан, 2012).

Gustina naseljenosti kretala se u skladu sa povećanjem ili smanjenjem broja stanovnika. Prema poslednjem popisu stanovništva, kretala se od minimalnih 12 st/km² u Batrovcima, pa do maksimalnih 356 st/km² u Šidu.

Prosečna starost stanovništva u pograničnom području 2002. godine iznosila je 41,5 godina. Najstarije stanovništvo živelo je u Batrovcima (43,8 godina), gde je zabeležen i najveći indeks starenja, a najmlađe u Šidu (38,1 godina), gde je zabeležen najmanji indeks starenja. Stanovništvo Vojvodine je još pre četiri decenije ušlo u stadijum demografske starosti, a prikazani pokazatelji starosne strukture ukazuju da se ovo područje nalazi u stadijumu duboke demografske starosti. Uzimajući u obzir činjenicu da se proces demografskog starenja sve više intezivira, realno je očekivati da Republika Srbija u bliskoj budućnosti uđe u sedmi stadijum demografske starosti, odnosno najdublju demografsku starost (Bubalo Živković, Đurđrev i Dragin, 2008).

Prirodno kretanje stanovništva karakteriše negativan prirodni priraštaj koji se kreće do ekstremno niskih vrednosti u Sotu (-22,0‰) i Batrovcima (-20,2‰). Pozitivan prirodni priraštaj povremeno se javlja u populaciono većim naseljima, najčešće u Šidu (10,0‰) (Pokrajinski zavod za statistiku, 2010). Konstatacijom o starenju stanovništva i negativnom prirodnom priraštaju potvrđena je prva hipoteza.

Batrovci	42,2	31,1	20,3	56,9	37,5	77,5	50,0	12,7	8,2	29,1
Berkasovo	41,9	39,3	21,5	54,8	36,6	66,1	21,1	30,2	21,5	27,2
Bikić Do	39,9	30,6	16,7	48,2	43,5	65,1	37,6	19,8	8,9	33,7
Vašica	41,4	35,8	17,3	48,0	41,4	66,3	47,3	20,1	15,5	17,0
Ilinci	43,6	31,4	18,2	58,4	38,2	73,8	71,9	12,7	5,7	9,7
Jamena	42,3	32,1	14,6	54,5	43,1	68,5	75,1	3,2	5,9	15,7
Ljuba	45,3	34,8	13,8	42,9	41,0	70,7	82,9	5,3	2,7	9,1
Molovin	47,3	32,6	10,7	46,9	41,9	67,2	70,7	13,8	3,3	12,2
Morović	39,4	32,7	16,9	45,3	43,7	70,6	52,6	14,6	13,8	19,0
Sot	44,2	33,6	17,0	55,2	38,8	65,6	52,4	16,4	8,9	22,2
Šid	46,2	43,1	17,6	55,3	36,2	61,6	6,5	27,4	27,7	38,4
Ukupno	43,1	34,3	16,7	51,5	40,2	68,5	51,7	16,0	11,1	21,2

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2003b.

Prirodni resursi ovog područja nisu brojni ni raznovrsni pa je i privreda do sada imala dosta jednostran razvoj. Poljoprivreda je dominantna privredna grana (Ђерчан, Бубало Живковић и Лукић, 2010б). Припада тржишно мешовитом типу полјопривреде, са доминацијом једногодишњих биљака (Тодоровић, 2002). У примарном сектору привреде запослено је 51,7% становништва, а удео варира од 6,5% (Šid) до 82,9% (Ljuba). У секундарном, терцијарном и кварталном сектору запослено је највише становника у једином градском насељу у пограничном подручју, а најмање у Ljubi и Јameni.

Rezultati terenskog istraživanja

Prilikom istraživanja kvaliteta života na određenom području moraju se uzeti u obzir podjednako objektivni ali i subjektivni elementi. Upravo sprovođenjem anketnog istraživanja dobijeni su subjektivni pokazatelji ličnih stavova pojedinaca. Najčešće su postavljana pitanja koja se odnose na životne okolnosti, ali i pitanja vezana za opšti nivo zadovoljstva.

U prvoj grupi pitanja, ispitanici su imali ponuđene opcije da na skali od 1 do 5 ocene važnost pojedinih elemenata za poboljšanje kvaliteta života. Pošto je reč o regiji u kojoj je više od polovine stanovništva zaposleno u primarnom sektoru, prva dva pitanja su se odnosila na razvoj poljoprivrede i podršku seoskim sredinama. Većina ispitanika (42,9%) smatra da je veoma važna izgradnja održivog i efikasnog poljoprivrednog sektora, dok poljoprivreda nije važna za svega 2,9% ispitanika. Podrška održivom razvoju sela pokazala se kao izuzetno bitna (46,4%) za poboljšanje uslova života i opstanak ljudi u seoskim pograničnim naseljima (Tabela 3).

Tabela 3. Važnost pojedinih elemenata za poboljšanje kvaliteta života
Table 3. The importance of individual elements for improvement quality of life

Da li vam je važno ili ne...	Izgradnja efikasnog poljoprivrednog sektora	Podrška održivom razvoju sela	Otvaranje preduzeća za razvoj lokalne zajednice	Kreditiranje privrede	Poreske olakšice	Razvoj prekogranične saradnje	Privlačenje stranih investitora
Uopšte nije važno	2,9	1,4	3,6	5,0	4,3	4,3	7,1
Uglavnom nije važno	5,7	5,0	3,6	7,9	2,9	2,9	2,9
Niti jeste niti nije važno	22,8	18,6	14,3	15,7	12,8	17,9	9,3
Uglavnom je važno	25,7	28,6	23,5	26,1	18,6	23,5	23,6
Veoma je važno	42,9	46,4	55,0	45,0	61,4	51,4	57,1
Ukupno	100	100	100	100	100	100	100

Realne mogućnosti bržeg razvoja pograničnih područja Srbije leže u multifunkcionalnom razvoju poljoprivrede (Todorović & Bjeljac, 2009). To znači da se deo poljoprivrednih resursa koristi na konvencionalan način, intenziviranjem poljoprivredne proizvodnje do granice održivog razvoja, deo resursa se koristi za nepoljoprivredne namene (agro-eko, lovni, ribolovni, sportsko-rekreativni turizam i ugostiteljstvo), a deo resursa se koristi za organsku i zdravstveno bezbednu hranu (Калењук, Ђерчан & Тешановић, 2012).

Pod multifunkcionalnom poljoprivredom u EU podrazumeva se proizvodnja hrane i drugih korisnih outputa (koji nemaju tržišnu cenu), koja je subvencionisana u širem interesu društva. To znači da je ekonomski isplativa za proizvođača, a ekološki i socijalno za društvo i državu. U tom smislu, srpska poljoprivreda je multifunkcionalna, bez obzira na tranzicioni pad (Ђерчан et al., 2010). S obzirom na nove mogućnosti koje se otvaraju na tržištu (turizam, rekreacija, usluge), Srbija može još više da diverzifikuje korišćenje svojih poljoprivrednih resursa da bi se povećale ekonomske efektivnosti, ne dovodeći u pitanje multifunkcionalnost.

Više od polovine ispitanika (55,0%) smatra izuzetno bitnim otvaranje preduzeća za razvoj lokalne zajednice, a kreditiranje privrede (45,0%) i poreske olakšice (61,4%) stavljaju se u prvi plan, kako kod poljoprivrednika tako i kod zaposlenih u ostalim sektorima privrede.

Prema tabeli 3 čak $\frac{3}{4}$ ispitanika smatra da je veoma važno (51,4%) ili uglavnom važno (23,5%) uspostaviti saradnju sa regijama susednih država. Takođe, veliki udeo ispitanika (57,1%) smatra da je izlaz iz teške ekonomske situacije u privlačenju stranih investitora. Ovakvi stavovi ispitanika su donekle očekivani, ukoliko se zna da je poljoprivreda vodeća privredna grana od čijeg napretka zavisi život zemljoradnika i stočara, ali i zaposlenih u industriji za preradu poljoprivrednih proizvoda.

Odsustvo jake privrede, naročito u seoskim sredinama, mora da se nadomesti dostojnim alternativama – posao i prihodi moraju biti omogućeni kako bi se zajednica održala, pri čemu privredne grane u razvoju trebaju podršku društva i određenih pojedinaca i institucija.

U sledećoj grupi pitanja ispitanici su anketirani o zadovoljstvu životnim prilikama. Saobraćajna povezanost se pokazala kao jedan od osnovnih problema jer je polovina ispitanika (50,7%) iskazala svoje nezadovoljstvo, dok je svoje zadovoljstvo iskazalo najmanje ispitanika (2,2%) (Tabela 4). Uprkos činjenici da kroz ovo područje prolaze važni koridori, stanovništvo svoj položaj percipira kao periferan uz nedovoljan broj autobuskih i železničkih linija i lošu povezanost sela sa opštinskim centrom.

Zadovoljstvo infrastrukturnom mrežom može se oceniti kao pozitivno jer je oko polovine ispitanika delimično (30,7%) ili u potpunosti iskazalo svoje zadovoljstvo (27,1%). Manji deo stanovništva (oko 20%) nije zadovoljan infrastrukturom, što je razumljivo ukoliko se zna da seoska naselja nemaju kanalizaciju, da gasovodna mreža ne postoji u opštini Šid i da su putevi u naseljima u lošem stanju. Ocena komunalne opremljenosti varira od neopredeljenosti (27,1%), do srednjeg (22,9%) i izuzetnog nezadovoljstva (23,6%). Najmanji udeo ispitanika (6,4%) zadovoljan je komunalnom opremljenošću i higijenom u naseljima.

Tabela 4. Zadovoljstvo životnim prilikama (%)

Table 4. Satisfaction with living conditions (%)

Da li ste zadovoljni ili ne...	Saobraćajna povezanost	Infrastruktura	Komunalna opremljenost	Medicinske usluge	Raznovrsnost sadržaja za decu i odrasle	Bezbednost života u pograničnom području	Kvalitet proizvoda i usluga	Cene proizvoda i usluga
Nezadovoljan	50,7	13,6	23,6	18,6	31,4	9,3	25,7	40,0
Uglavnom nezadovoljan	22,9	7,9	22,9	25,0	22,1	8,6	29,3	31,4
Niti zadovoljan niti nezadovoljan	17,1	20,7	27,1	27,1	29,3	25,0	23,6	20,0

Uglavnom zadovoljan	7,1	30,7	20,0	12,2	12,9	33,6	15,0	8,6
Zadovoljan	2,2	27,1	6,4	17,1	4,3	23,5	6,4	0
Ukupno	100	100	100	100	100	100	100	100

Pružanje medicinskih usluga u najvećem broju slučajeva (27,1%) ocenjeno je ocenom 3, što znači da ispitanici nisu bili u mogućnosti da precizno odrede stepen svog zadovoljstva medicinskim uslugama. Međutim, iz tabele 4 može se zaključiti da opšte mišljenje ide ka nezadovoljstvu, jer je broj nezadovoljnih (43,6%) veći od broja zadovoljnih građana (29,3%). Razloge za ovakvo raspoloženje možemo tražiti u činjenici da u Šidu ne postoji bolnica, a u nekim seoskim naseljima lekari ordiniraju dva ili tri puta nedeljno.

Anketirano stanovništvo je iskazalo svoje nezadovoljstvo (53,5%) i u pogledu raznovrsnosti sadržaja za decu i odrasle. Teška ekonomska situacija i sve manje mladih usloveli su zatvaranje domova kulture u selima. Deca i mladi ljudi u seoskim sredinama okupljaju se oko školskih sekcija i fudbalskih klubova, ili traže nešto raznovrsniju ponudu u opštinskom centru, dok se stariji okupljaju u seoskim kafanama.

Prilikom istraživanja kvaliteta života ljudi na granici nezaobilazno je i pitanje o životnoj bezbednosti. Najveći deo ispitanika (57,1%) oseća se bezbedno u području u kojem živi. Manji deo (9,3%) oseća se ugroženo s obzirom na blizinu granice, što je moguća posledica ratnih operacija na ovoj teritoriji tokom devedesetih.

Generalno gledano stanovništvo pograničnog područja Srema nije zadovoljno kvalitetom i cenama proizvoda i usluga. Nezadovoljstvo kvalitetom proizvoda i usluga iskazalo je oko 55% ispitanika, a nezadovoljstvo cenama oko 71% ispitanika. Zanimljivo je da nijedan ispitanik nije iskazao svoje potpuno zadovoljstvo cenama. Ovim je potvrđena hipoteza br. 2.

Kod pitanja o zadovoljstvu životnim standardom pojedinaca odgovori su bili poražavajući. Najveći deo anketiranih (45,7%) delimično zadovoljan svojim životom, zatim slede građani koji nisu zadovoljni (44,3%), a najmanje je zadovoljnih (10,0%) stanovnika.

Kao najveći problemi navode se mala primanja i nemogućnost zapošljavanja. Analizom uzorka utvrđeno je da najveći deo ispitanika (52,1%) ima primanja do 200 evra, što je ispod proseka za Srbiju. Zatvaranje fabrika u Šidu i siromašenje sela ostavljaju neizvesnu ekonomsku ali i demografsku budućnost pograničnog područja Srema. Ovim je potvrđena hipoteza br. 3.

Tranzicija je učinila svoje i ogroman broj radnika, koji su ostali bez posla po raznim osnovama, upućeni su na tržište rada. Veliki broj nezaposlenih posledica je privatizacije brojnih preduzeća. Pozitivnih efekata privatizacije je malo, dok su oni negativni u punoj meri došli do

izražaja. Tranzicija ima ekonomsku i socijalnu cenu. Novac dobijen prodajom akcija ili isplatom otpremnina tehnološkim viškovima, najčešće nije udružen i usmeren u proizvodnju, već je utrošen na različita dobra.

Poslednje pitanje odnosilo se na nivo obaveštenosti o mogućnostima prekogranične saradnje i korišćenju IPA fondova.

Najveći deo ispitanika (67,9%) nije upoznat sa ovim mogućnostima, manji deo (27,1%) delimično je upoznat, a svega sedam ispitanika (5,0%) informisano je o mogućnostima prekogranične saradnje. Ovim je potvrđena hipoteza br. 4.

Iako su sa preko 50% ocenili prekograničnu saradnju kao izuzetno važnu, može se zaključiti da stanovništvo nije upoznato sa konkretnim mogućnostima. Zato je potrebno uraditi više na informisanju stanovnika kroz radionice i pronaći odgovarajući fond (npr. Program prekogranične saradnje Hrvatska - Srbija) kako bi se započela saradnja i ekonomsko osnaživanje. Iako su glavni korisnici sredstava iz fondova EU uglavnom državne institucije, znatna sredstva se izdvajaju i za podršku lokalnoj samoupravi. Ovi projekti doprinose unapređenju organizacije opštinske uprave i pružanju administrativnih usluga stanovništvu, podržavaju povećanje zaposlenosti, razvoj preduzetništva i konkurentnosti, razvoj civilnog društva, regionalni i ruralni razvoj.

ZAKLJUČAK

Srbija se sa ekonomskom krizom suočava već dve decenije, što je jedan od uzroka loše demografske slike u zemlji. Činjenica je da je najteža situacija u pograničnim delovima, pa tako i u pograničnom području Srema. Da bi se poboljšala demografska slika u tim područjima neophodno je dati određene predloge za njihovu revitalizaciju. Tako dolazimo do početnog problema – kako revitalizovati ovaj prostor, odnosno sprečiti dalju depopulaciju.

Istraživanje demografske statistike pokazalo je da nepovoljnu demografsku sliku ovog područja karakteriše visok mortalitet, kao posledica velike prosečne starosti stanovništva, naročito u seoskim naseljima. Postojeća struktura stanovništva ne pruža uslove za poboljšanje demografske strukture ni u narednom periodu. Starenje populacije i pogoršavanje vitalnih karakteristika u dužem periodu stvaraju problem obezbeđivanja dovoljnog broja radno sposobnog stanovništva. U situaciji kada nedovoljan fertilitet karakteriše čitavu pokrajinu, nužno je zalaganje za uvođenje pronatalitetnih mera populacione politike i na pokrajinskom i na opštinskom nivou i stimulisanje rađanja ekonomskim pogodnostima.

U empirijskom istraživanju kvaliteta života došlo se do zaključka da na stavove građana najviše utiču materijalne mogućnosti. Pozitivan ili negativan stav u vezi doživljaja svog životnog standarda ispitanici su

formirali prvenstveno na osnovu prosečnih primanja i zaposlenosti. U cilju smanjenja i ublažavanja visoke stope nezaposlenosti, filijale Nacionalne službe za zapošljavanje sprovele su mnoge programske aktivnosti, kao što su razvoj preduzetništva i programi samozapošljavanja. Osim saradnje sa poslodavcima, neophodna je i saradnja sa lokalnom samoupravom, čiji je cilj smanjenje broja nezaposlenih u okruženju. To je pre svega saradnja sa Regionalnom privrednom komorom, načelnicima okruga i predsednicima svih opština.

Analiza pokazuje da stanovništvo u pograničnom području Srema nije u potpunosti zadovoljno životnim prilikima, malo ili srednje zadovoljno osnovnim elementima životnog standarda, i da nije upoznato sa mogućnostima prekogranične saradnje. Ovi zaključci potvrđuju sve četiri polazne pretpostavke.

LITERATURA

- Balaguer-Coll, M.T., Prior, D., & Tortosa-Ausina, E. (2010). Decentralization and efficiency of local government. *The Annals of Regional Science*, 45, 571–601. DOI 10.1007/s00168-009-0286-7
- Bubalo Živković, M., Đurđev, B.S. & Dragin, A. (2008). The ageing of Vojvodina's population between 1953 and 2002 with reference to middle adulthood and ageing index. *Geographica Pannonica*, 12 (1), 39–44.
- Бубало Живковић, М., Драгин, А., & Ђерчан, Б. (2009). Гравитационо подручје Новог Сада. *Зборник радова Географског факултета*, 57, 103–121.
- Глигоријевић, Ж. & Стефановић, В. (2009). Друштвени значај и одрживи развој туризма. *Економика*, 55(6), 45–53.
- Глишовић Mezieras, J. & Миливојевић, М. (2005). У међународној години микро-кредита: рурални сектор и микро-финансирање у Србији. *Теме*, 3, 295 – 309.
- Đurđev, B.S., Arsenović, D., & Dragin, A. (2010). Contemporary problems in studying population of Vojvodina Province. *Acta geographica Slovenica*, 50(1), 115–129. DOI: 10.3986/AGS50105
- Ђекић, С. & Јовановић, С. (2009). Стратегија руралног развоја у светлу прикључивања Србије Европској унији. *Facta universitatis - series: Economics and Organization*, 6 (2), 147–152.
- Đerčan, B. (2012). Los problemas demográficos en la zona fronteriza de Srem. In: Humeau, J.B. (Ed.): *XI Seminario internacional: Iniciativas emprendedoras y desarrollo regional: Comparaciones europeas (70–73)*. Valencia: Instituto Interuniversitario de Desarrollo Local & 2H2S Consorcio de Investigación Europea en Ciencias Humanas y Sociales.
- Ђерчан, Б., Бубало Живковић, М., & Лукић, Т. (2010а). Демографске промене у пограничним насељима Срема на примеру Вашице. *Зборник радова Географског факултета*, 58, 63–80.
- Ђерчан, Б., Бубало Живковић, М. & Лукић, Т. (2010б). Пољопривреда као фактор економског развоја пограничног региона Срема на примеру села Вашица. *Зборник радова Департмана за географију, туризам и хотелијерство*, 39, 19–35.

- Ђорђевић, Д. (1994). Ка планирању периферних зона Србије – нова децентрализација или локална држава. *Зборник радова Географског факултета*, 43, 227–232.
- Ђорђевић, Д. (2002). Плански приступ ревитализацији пограничних крајева. У: Станковић, С. (Ур.): *Проблеми ревитализације пограничних крајева Југославије и Републике Српске*, (23-33). Београд: Географски факултет.
- Ђорђевић, Ј. & Панић, М. (2004). Утицај трансграничних региона на развој Србије. *Гласник Српског географског друштва*, 84(2), 183–196.
- Ђорђевић, Ј. & Тодоровић, М. (2006). У сусрет новим концептима руралног развоја Србије. *Гласник Српског географског друштва*, 86(1), 211–220.
- Ђурђевић, Б.С., Арсенић, Д., & Цветановић, М. (2010). Демографски развој Војводине – стање и перспективе. *Зборник радова Департамента за географију, туризам и хотелијерство*, 39, 5–18.
- Ђурчић, Р. (1984). *Општина Шид, географска монографија*. Нови Сад: Институт за географију Природно-математичког факултета.
- Зјалић, Ј. М. (2009). Људски ресурси и њихова оспособљеност за укључивање у развој привреде и друштва. *Међународни проблеми*, 61(1-2), 92–111.
- Калењук, Б., Ђерчан, Б., & Тешановић, Д. (2012). Гастрономски туризам као фактор регионалног развоја. *Економика*, 3, 136–146.
- Калењук, Б., Тешановић, Д., Шкрињар, М., & Псодоров, Ђ. (2011). Значај безбедности хране у развоју туризма. *Туристичко пословање*, 7, 155–162.
- Lampić, V. & Potočnik Slavič, I. (2007). Demographic vitality and human resources as important factors for rural areas development. *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 87(2), 103–114.
- Lukić, T., Stojavljević, R., Đurđević, B., Nađ, I., & Đerčan, B. (2012). Depopulation in the Western Balkan Countries. *European Journal of Geography*, 3 (2), 6–23.
- Miljanović, D., Miletić, R., & Đorđević, J. (2010). Regional inequality in Serbia as a development problem. *Acta geographica Slovenica*, 50-2, 253–275. DOI: 10.3986/AGS50204
- Миревић, О. (2009). *Регионална политика Европске уније као мотор економског развоја*. Београд: Европски покрет у Србији.
- Ni Laoire, C. (2000). Conceptualising Irish rural youth migration: a biographical approach. *International Journal of Population Geography*, 6, 229–243.
- Петровић, С. (2009). Еврорегиони у функцији трансграничне сарадње земаља Западног Балкана. *Глобус*, 34, 73–88.
- Плавшић, С. & Билбиловска, Г. (1998). Интербалканска сарадња и интеграција у развоју тржишне привреде. *Теме*, 1–2, 21–30.
- Покрајински завод за статистику. (2010). *Документационе табела ДЕМ-1 и ДЕМ-2*.
- Ракић, У. (2006). Одржавање равнотеже између становништва и ресурса. *Зборник радова Географског факултета*, 54, 115–126.
- Републички завод за статистику. (2003а). *Упоредни преглед броја становника 1948–2002, подаци по насељима*. Београд: Републички завод за статистику.
- Републички завод за статистику. (2003б). *Активност и пол, подаци по насељима*. Београд: Републички завод за статистику.
- Републички завод за статистику. (2012). *Витални догађаји у Републици Србији 2011*.
- Служба за катастар непокретности. (2010). Шид: Општинска управа Шид.
- Стаменковић, С. & Гатарић, Д. (2008). Дневна интеракција (радне снаге, школске деце и омладине) Београда и војвођанских насеља. *Зборник радова Географског факултета*, 56, 63–72.

- Стојановић, Ж. & Манић, Е. (2009). Одрживи рурални развој и прекогранична сарадња. *Гласник Српског географског друштва*, 89(2), 43–64.
- Стојић Карановић, Е. (2002). Отворена питања и перспективе сарадње подунавских земаља. *Међународни проблеми*, 54(3), 221–252.
- Shishmanova, M. (2010). Central and peripheral regions – a topical problem in regional policy. *Zbornik radova Geografskog instituta „Jovan Cvijić“*, 60(1), 87–105.
- Stockdale, A. (2002). Towards a typology of out-migration from peripheral areas: a Scottish Case Study. *International Journal of Population Geography*, 8, 345–364.
- Stockdale, A. (2006). Migration: Pre-requisite for rural economic regeneration? *Journal of Rural Studies*, 22(3), 354–366.
- Todorović, M. & Bjeljac, Ž. (2009). Rural tourism in Serbia as a concept of development in undeveloped regions. *Acta geographica Slovenica*, 49-2, 453–473.
DOI: 10.3986/AGS49208
- Todorović, M. & Tošić, B. (2006). Transborder Cooperation in the Pannonian Plain – Case Study of “The Euroregion Danube-Drava-Sava”. *Geographica Pannonica*, 10, 85–88.
- Тодоровић, М. (2002). Неки елементи развоја пољопривреде пограничних области Србије. У: Станковић, С. (Ур.): *Проблеми ревитализације пограничних крајева Југославије и Републике Српске*, Београд: Географски факултет. 89–102
- Тошић, Б. и Милетић, Р. (2002). Могући правци развоја пограничних подручја Србије. У: Станковић, С. (Ур.): *Проблеми ревитализације пограничних крајева Југославије и Републике Српске*. Београд: Географски факултет. 139 – 154
- Ћурчић, С. (2001). *Насеља Срема, географске карактеристике*. Нови Сад: Матица српска и Институт за географију Природно-математичког факултета.
- Ћурчић, С. (2010). *Насеља Војводине, географска синтеза*. Нови Сад: Матица српска.
- Шувар, С. (2004). Село у транзицији. *Теме*, 3, 167 – 175.

Bojan Djerčan, Tamara Lukić, Milka Bubalo Živković. University of Novi Sad, Faculty of Sciences, Department of Geography, Tourism and Hotel Management, Novi Sad

**REGIONAL - DEMOGRAPHIC PROBLEMS AND
THE QUALITY OF LIFE IN THE SREM BORDER AREA:
CASE STUDY, ŠID MUNICIPALITY**

Summary

Serbia has been facing a financial crisis for the past two decades, which is one of the causes of the unfavourable demographic situation in the country. It is a fact that the most difficult situation is found in the border areas, including the border region of Srem. Intensive depopulation has been present in Vojvodina for many years. Beside the low or negative population growth rates and aging population, the majority of municipalities in Vojvodina have a negative migration balance. Therefore, the policy towards fertility in Vojvodina must be complete and coherent. The decreasing number of inhabitants is just a consequence of negative natural growth, whose negative values have been recorded in the region over the last twenty years. A decrease in fertility and

population growth, as well as an increase of the population life expectancy, are direct causes of depopulation and the intensification of the aging process. Vojvodina is characterized by a long-term trend in the decrease of the young and the increase of the elderly population share.

In the situation characterized by poor fertility in the whole province, it is necessary to engage in the introduction of pro-natalist population policy measures at the provincial and municipal levels, and to stimulate birth rate growth by economic benefits.

Demographic stabilization would also be contributed to by stopping the emigration from the territory of the municipality. Whether this goal will be achieved or not will depend primarily on the economic development of the municipality, or the possibility to offer adequate jobs to the young, educated population. This type of migration processes can be effectively influenced by timely professional orientation, directing future high school and university students towards those professions that are needed in the municipality. In this process, it is necessary to connect with spatially close urban areas, which would reduce emigration and increase commuting.